

Villányi G. András

Mini portré: Vihar Judit

Feltennem a kérdést: melyik szerepedben mozogsz leginkább otthonosan? Az ELTE-n és a Károli Református Egyetemen negyvenegy esztendő folyamán számtalan hallgatót oktató, nevelő és – hallomásom szerint – igencsak népszerű tanárnőében? Vagy a termékeny műfordítóéban, aki megajándékozta a magyar közönséget számos klasszikus és modern japán haiku honosításával? Netán haiku szerzőként, aki 2002-ben a World Haiku Festival angol nyelvű haiku versenyén I. helyezést nyert Japánban? Hiszen azt aligha hihetnők rólad, akik ismerünk, hogy azéban, aki 2009-ben elnyerte A Felkelő Nap Rendjét az Arany Sugarakkal és a Nyak-szalaggal?

A tanári pályát szívvel-lélekkel megörököltem, mert a családukban szinte mindenki pedagógus volt, nagypák, nagymamák, nagybácsik, nagynénik. Minden évben már augusztus közepén kezdenek hiányozni a hallgatók, az órák. Valójában a műfordítás a legkedvesebb számomra. Ha fordítok, azt ünnepnek tekintem, nem szeretem elkapkodni, inkább többször is átnézek, átjavítok egy művet, hangosan felolvasom egy-egy lelkes családtagnak, mert így könnyebb észrevenni a hibát. Sajnos sok más jellegű feladat miatt ritkán van időm rá; pusztán műfordításból megélni nem lehet és nem is lehetett. A haiku nagyon fontos számomra, először csak csodáltam, aztán a véletlen úgy hozta, hogy a műfaj elcsábított és még most is tart a szerelem. A magas kitüntetés rendkívül megtisztelő, az indoklásban a Magyar-Japán Baráti Társaság elnökeként végzett munkám, a műfordítások és a haikuval kapcsolatos tevékenységek szerepeltek.

Furdalja japanológus oldalamat, de a magyart is a kérdés, hogy „Ady japánul...” Mondanál erről valamit? Mennyire kibogozható Ady erdélyi kálvinista jelrendszere a japán olvasó számára? Mi az, ami leginkább átmenthető belőle és mi a legkevésbé?

A japánok lelkében, gondolkodásmódjukban benne vannak a szimbólumok, hiszen az írásuk is ezt tükrözi. Ezért remekül értik Adyt, közel van hozzájuk. Többen is fordítottak tőle sikerrel. Egy-egy vers mellett hosszabb magyarázat található, emellett Adyról szóló korabeli képek segítik a megértést.

1. A nem japán haiku

Mit veszíthet, és mit nyerhet a haiku, amit egyéb kultúrák talaján nem japánok alkotnak?

A haiku műfaja japán behozatal, de hozzánk nem keletről, hanem nyugatról érkezett a múlt század kezdetekor, az impresszionizmus elterjedésének idején. Természetesen más kultúrák a maguk jellegzetességeit építik a haikuba, így a magyar haiku témája talán nem is meglepő módon gyakran a karácsony, a bor, a katicabogár. Formai kritériumok is változnak a magyar haikuban: sokszor időmértékes ritmusban halljuk lüktetni. Különböző irányokban alakulhat, többször elvész az utolsó sor csattanója, ilyenkor inkább tájlíra lesz belőle.

Mitől haiku valami és mi minden elvétele az, ami miatt akkora változást szenved, hogy innentől szemfényvesztés lenne a haiku címke?

A haiku lényege az itt és most pillanatának megragadása, a meglepő fordulat. A modern haikuban, ami elterjedt a világon, már nincs évszakszó, nem ragaszkodnak az 5 - 7 - 5 szótagszámhoz. Természetesen a forma rövidege is hozzá tartozik ehhez a műfajhoz. No meg az a lehetőség, hogy minden olvasó tovább szöheti önmagában a haiku fonálát.

Nyerhet-e szerinted a haikuval történő ismerkedés okán más kultúrák költészete, és ha igen, akkor mit?

Mindenképpen nyerhet, hiszen egy új műfajjal gazdagodik. Gondoljunk csak a szonettre, hány nemzet lírája lett

gazdagabb általa! És így van ez a ma igen népszerű haikuval is, mely rohanó korunkban nagyon kifejezőnek tűnik: az itt és most pillanatát ragadja meg.

Nem gondolod, hogy a már-már fokozhatatlan „kompresszió” adta „kritikus” tömörség is javára válhat szószátyárabb kultúrák verselőinek? Illetve tudnál-e mondani olyan költőt, akiknek saját verselésében tetten érhető a haiku ezen áldásos hatása?

A tömörség szerintem is áldás, de az érthetőség határain belül. A haiku európai testvére az epigramma, amely talán még idősebb a japán műfajnál. Hatása abban is érzékelhető, hogy a magyar költők gyakran időmértékes verselést használnak a haikuban. Persze nem azonosíthatjuk ezt a két műfajt, még a modern haikut sem! A haiku impresszionista jellege a műfajt egyedivé teszi.

Ismersz-e olyan nagyformátumú költőt, akinek a haiku vitathatatlanul gazdagítja ouvre-jét?

Fodor Ákosra gondolok, akinek haikui igen sajátos magyar haikuk, mindegyiknek címe van, amelyre ráfelel a vers. A cím és a haiku kérdés-válasz kapcsolatban állnak egymással. Mintha bölcs sms-eket kapnánk az írótól, rengeteg szójáték teszi élvezetessé, feledhetetlenné ezeket a filozofikus haikukat.

Van-e kedvenc külföldi, illetve magyar haikud?

Erre nem tudok válaszolni, inkább arra, hogy kiknek a haikuit szeretem. Természetesen a nagy japán haiku költőket, mint Macuo Basó, Kobajasi Issza, Maszaoka Siki. A modern japán haiku költők közül Nacuisi Banja, a Világ Haiku Szövetség elnökének haikuiból sokat fordítottam, így például ötven haikuját, amely a madarakról szól. Most fog megjelenni a folytatás, amelyben halakról írt haikukat a költő.

2. Haiku reneszánsz

Miért éli ma világszerte virágkorát a haiku?

Sokan azt hiszik, hogy 17 szótagban sorvégi rímek nélkül könnyű verset írni. Holott a haikunak is megvannak a nagyon szigorú szabályai: ritmus, szójátékok, díszítő kifejezések, betűrímek, földrajzi nevezetességek megemlítése stb.

Felpörgetett életünknek is megfelel ez a parányi vers, hiszen ma már nem családregényeket olvasunk, hanem a rövid műfajokat kedveljük, a zenében például klippeket hallgatunk.

Ez igaz, de elmehetünk-e a tény mellett, hogy a klasszikus haiku nagysága nem esztelenül futkosó idők gyöngyszeme, hanem éppen egy mérhetetlen aprólékosággal elsajátított magas, mondhatni szuper-kultúra szerteágazó jelrendszerén alapul, amit igazán csak a beavatottak (voltak) képesek áttekinteni, és az adott mű lehetőségeinek arányaiban kibontani, élvezni. A nem „családregények” szövevényén, hanem gyors étkeken-és irodalmon túl-és alul-táplált, vitamin-és nyomelem hiányban szenvedő, ám elhájasodott homo consummatus művészete hozhat-e létre a forráshoz hasonló értéket? Vagy véljük azt, hogy fogyasztói világunkban legyünk elégedettek azzal, ami vegykonyhájából kinőhet?

Minden kornak megvannak a hibái és erényei, vannak, akik az erényeket kihasználják és kikerülik a buktatókat és fordítva. A japán 17. század aranykor volt a művészetek számára, ugyanazt leképezni nem lehet és nem is szükséges. Nekik másra volt szükségük, mint most nekünk itt. A haiku Japánban a 19. század végére gyakorlatilag kihalt. Ha Maszaoka Siki nem élesztette volna fel, nem adta volna költeményeinek a HAIKU nevet, akkor nem terjedt volna el korunkban széles e világon. Ma a nagy költő egyéniségek azt bontják ki belőle, amit fontosnak, megfelelőnek érznek a maguk számára. A nagy kérdés az, mi marad fenn ezekből az utókornak?

Szerinted nem lehetséges-e, hogy könnyebb „nagyot mondani” szubsztanciális tartalom és töltés nélkül „17” szótagban, mint mondjuk egy hagyományos kötött formájú, vagy akár egy mives szabad versben?

Mint említettem, itt a pillanat kőbe vésése a cél, hogy az örökre megmaradjon, akár egy fénykép. Ám a haikuban képeket látunk, a vers zenéjét hallgatjuk, néha illatokat is érzünk. Együttesen hat az érzékszerveinkre. Emellett

összetett műfaj a haiku, amelyben több művészeti ág alkot egységet, s ez megfelel korunknak. Tömörsege miatt gondolatokat, érzéseket ébreszt az olvasóban, melyeket önkéntelenül is tovább vihet, és saját kedvére formálhat.

3. PÉCS 2010: HAIKU VILÁGFESZTIVÁL

Honnan a kezdeményezés, hogy Pécsen világfesztivált hoztak létre a haikunak?

Kapóra jött, hogy 2010-ben Pécs volt az Európai Unió egyik kulturális fővárosa. Nacuisi Ban'ja kért fel, hogy szervezzem meg a Magyar-Japán Baráti Társaság keretei között. Másfél évig tartott a fesztivál szervezése, ilyen jellegű rendezvény még soha nem volt hazánkban. Nehéz feladat volt, mert Budapesten lakom, innen kellett Pécsre szerveznem a világfesztivált. De Pécsen, Sági Juditban hűséges segítőtársra találtam. A háromnapos rendezvényen volt két kiállítás, amelynek anyaga ma is megvan: Toni Piccini olasz haigái (a haiga nem más, mint képekkel ékesített haiku, amely a vers témájából fakad), melyeket magyarra kellett fordítani; a Károli Református Egyetem japán szakos hallgatóinak haiku kiállítása. Ilyen jellegű tárlatok eddig soha nem voltak Magyarországon. A haigát alig ismerik, a haiku kiállításon, a diákoknak valamilyen tárgyra kellett elkészíteni a költeményeket. Volt például olyan, ahol egy madárfészek apró tojásaira írták a verseket.

A fesztivál festői helyen a hegyek között zajlott, de a városközpont üzleteinek kirakataiban minden résztvevő költőtől elhelyeztünk egy-egy haikut, hogy a városlakók megismerjék a műfajt. Első este a fesztivál 45 résztvevője lesétált a városba, amellyel ilyen módon ismerkedett meg, és mint a kincskereső, próbálták rátalálni saját műveikre, melyek anyanyelven, magyarul és angolul voltak olvashatók.

Mit emelnél ki a résztvevőkkel kapcsolatban?

A világ minden tájáról érkeztek hozzánk, a legtöbben a szomszédos Romániából, de az utolsó napi haiku versenyt egy újjelentő költő nyerte meg. Ötödik szállt át különböző repülőkre, hogy eljuthasson ide. Nagyon megszerette Magyarországot. Egy haikufüzért is írt „Romantikus Magyarország” címen. Itt volt Vasile Moldovan, az egyik legnagyobb haiku költő, Szajumi Kamakura asszony Japánból, Rob Flipse Hollandiából érkezett, Hanne Hansen Dániából, Petar Cuhov Bulgáriából és még sorolhatnám a résztvevők neveit. Nagyon megszerették Pécsen Magyarországot, azóta is tartjuk a kapcsolatot, mert 2011. szeptemberében Tokióban lesz a fesztivál...

Szerinted ma Magyarországon hányan írnak rendszeresen haikut? Hányan publikálnak?

Ezt egészen pontosan meg tudom mondani, mert a 2010-es könyvhétre jelent meg a Napkút kiadónál az „Ezer magyar haiku” című válogatásom, amelyben 286 magyar költő haikuit gyűjtöttem egybe 25 különböző témakör szerint. Több mint háromezer költeményből merítettem ezeket a verseket, különböző lapokban megjelent haikukból.

Valóban, de abban a könyvben meglehetősen szabadon értelmezted a haiku fogalmát, amikor például olyan költők verseit is beválogatod, akiknek esetleg tudomásuk sem igen volt erről a műfajról.

Az „Ezer magyar haiku” című válogatás tudomásom szerint az első olyan modern haiku kötet, amelyben nem ábécé sorrendben szerepelnek a költők haikuikkal, hanem témakörök szerint csoportosítva. A történeti szempontot nem szerettem volna mellőzni, vagyis azt, hogy miből táplálkozott a magyar haiku. Így olyan haiku szerű költemények is bekerültek a válogatásba, amelyeknek szerzői erről a műfajról nem is tudtak, de hasonló szellemű versekkel gazdagították irodalmunkat. Hogy csak egy példát említsek, Pilinszky Négysorosa:

Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égve hagytad a folyosón a villanyt.
Ma ontják véretem.

Hol lehet elérni a kötetet, amit a fesztivál anyagából válogattatok?

A világfesztiválra kiadott többnyelvű haiku kötetet, melyben a hozzánk érkezett költők rövid életrajzát és tíz haikuját lehet olvasni, fényképét megnézni, a Magyar-Japán Baráti Társaságnál lehet megvásárolni Menyhárt Istvánnál, aki a <menios@t-online.hu>, vagy a <menyhartistvan@pch.hu> e-mail címen érhető el.

A kötetben mindenki anyanyelvén, angolul és magyarul szólal meg, Banja Nacuisi előszavával. Nagy munka volt az elkészítése, mert valamennyi haikut magyarra kellett fordítani. Ebben és a fesztivál szervezésében japán szakos tanítványaim nyújtottak óriási segítséget. Aki a kötetet megvásárolja, képet kap a modern haikuról az egész világon.

Mi a legkedvesebb emléked a fesztivállal kapcsolatban?

Talán a nagyon szép búcsúest, melyre eljött Ito Tecuó, Japán rendkívüli és meghatalmazott nagykövete kedves feleségével, Jaszuda Kunihiko, a követség Kulturális- és Sajtóosztályának vezetője, Ivanaga Eimi, a Japán Alapítvány budapesti irodájának igazgatónöje, Dr. Hoppál Péter országgyűlési képviselő. Az esten nemzetközi műsort adtunk: a Hani Alapítvánnyal közösen japán gyerekek dalokat, táncokat mutattak be, horvát barátaink népi zenekara játszott, a magyarok, pedig csángó dalokat énekeltek. Késő éjszakáig tartott a sikeres rendezvény.

Felsorolnál ötöt a számodra legkedvesebb haikuk közül a fesztiválból?

Nacuisi Ban'ja japán költőtől:

Mennyi vulkánkitörés
és semmi változás
e kék világban

Petar Csuhov bolgár költőtől:

napos reggelen
imádom még a
szomszéd kutyáját is

Nagy Bandó András magyar költőtől:

Asztalnál ülnek,
beszélgetnek, mindegyik
mással, mobilon

Toni Piccini olasz költőtől:

Egy korty víz
déli napsütéskor -
egyformák vagyunk

Doc Drumheller új-zélandi költőtől:

Bálnák orrlyukánál
pihenő politikusok
jövőt ígérnek

Mire készülsz legközelebb a haiku kapcsán?

Most egy modern japán haiku gyűjtemény fordításán dolgozom, nem tudom, lesz-e belőle verseskötet, jó volna, hiszen modern japán versantológia még nem jelent meg nálunk.